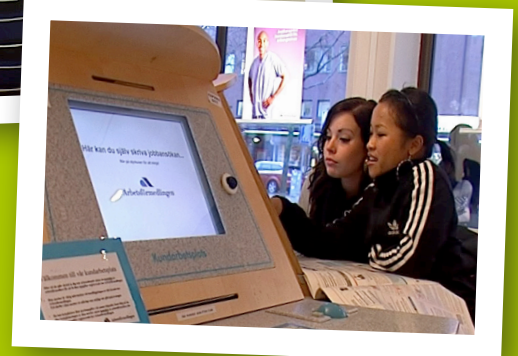
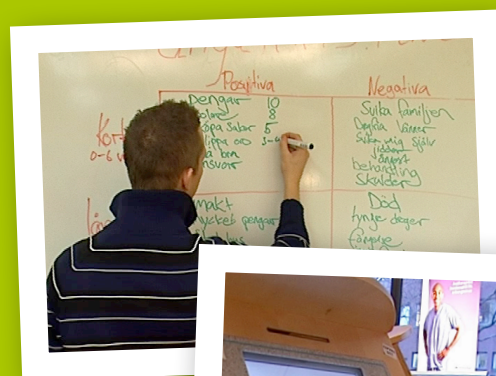

Värdet av Unga KRIS – en samhällsekonomisk utvärdering

Av Kari Jess, fil.dr i socialt arbete
Mälardalens högskola,
Akademin för hälsa, vård och välfärd,
april 2010

SAMMANFATTNING

Efter en förstudie 2006 startade KRIS (Kriminellas revansch i samhället) med ekonomiskt bidrag från Arvsfonden projektet Unga KRIS. Det totala stödet från Arvsfonden uppgår till drygt 25 miljoner och är det största stöd som Arvsfonden någonsin gett. Under drygt tre år har Unga KRIS byggt upp en landsomfattande organisation med syfte att arbeta med ungdomar i riskzonen för brott och missbruk. Grundtanken är att ungdomarna själva, med visst stöd från vuxna, skapar och driver verksamheten. Idag finns sjutton lokalorganisationer från Umeå i norr till Trelleborg i söder.

Målet med den här studien är att beräkna det samhällsekonomiska värdet av att ungdomar i Unga KRIS inte återfaller i kriminalitet och drogmissbruk.

För att göra beräkningen har jag dels haft hjälp av Unga KRIS egen statistik över enskilda hjälpta ungdomar, dels av tidigare forskning och statistik över risken för återfall för ungdomar som inlett en kriminell verksamhet. Jag har också intervjuat ett tiotal personer för att konstruera typfall. Av statistiken framgår det att majoriteten av ungdomarna som blir hjälpta genom Unga KRIS har en problematik som består av kriminalitet, drogmissbruk och problematiska hemförhållanden.

Resultaten sammanställs i en samhällsekonomisk utvärdering, en kostnads- och nyttokalkyl där vinsten utgör samhällets vinst jämfört med om ungdomarna fortsatt sin kriminella bana i samma omfattning som före Unga KRIS. Samhällets kostnader för brott och missbruk är inte med i den samhällsekonomiska kalkylen,

Den samhällsekonomiska beräkningen relateras till tidigare forskning kring brott och risk för återfall.

Resultaten av den samhällsekonomiska beräkningen är en genomsnittlig vinst på 3 673 000 kronor per rehabiliterad deltagare i Unga KRIS. Den totala vinsten för alla de 595 personer som blivit hjälpta genom Unga KRIS är 2 185 435 000 kronor. Men värdet av Unga KRIS arbete är ännu högre om man jämför resultatet med en sannolik utveckling när man inte gör något. Då är värdet 2 487 115 000 kronor. Den samhällsekonomiska vinsten varierar dock mycket från person till person, vilket åskådliggörs genom fyra konstruerade typfall. De 595 personer som blir hjälpta genom organisationen utgör också en mindre del av alla de ungdomar som organisationen kommer i kontakt med genom organisationens egna aktiviteter och genom de insatser som görs i skolor och via nätverken.

Varje krona som Allmänna Arvsfonden investerat i Unga KRIS ger 85 kronor tillbaka.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING	2
BAKGRUND	4
Den samhällsekonomiska utvärderingen av Unga KRIS	5
METOD	6
Den samhällsekonomiska utvärderingens metod . . .	6
Vad är samhällsekonomisk utvärdering?	6
Samhällsekonomisk lönsamhet.	7
Modeller för samhällsekonomisk utvärdering	7
Omfördelning av kostnader.	9
Brott och samhällsekonomiska beräkningar.	9
Ekonomiska data till den samhällsekonomiska analysen	10
Kostnadsuppgifter som har använts i studien . . .	10
Några prislappar för samhällsinsatser	10
TIDIGARE FORSKNING	12
Ungdomar och brott	12
Program för att förhindra återfall i brott.	13
Tidigare studier om samhällsekonomiska effekter av program eller åtgärder inom problemområdet prevention, kriminalitet och missbruk	13
VILKA ÄR DELTAGARNA I UNGA KRIS?	15
RESULTAT	17
Resultatet av statistikundersökningen.	17
Den samhällsekonomiska kalkylen.	17
Typfall och samhällsekonomiskt resultat.	19
Typfall 1	19
Typfall 2	20
Typfall 3	21
Typfall 4	21
DISKUSSION	23
REFERENSER:	25

Författaren ansvarar för analys och slutsatser.

BAKGRUND

”Moderorganisationen” KRIS (Kriminellas revansch i samhället) startade 2006 projektet Unga KRIS med ekonomiskt bidrag från Arvsfonden. Arvsfonden har beviljat totalt drygt 25 miljoner till projektet, inklusive bidrag till en förstudie under 2006 samt bidrag för att sprida kunskaper och utveckla samarbetet med myndigheter 2010. Unga KRIS vänder sig framför allt till unga som befinner sig i riskzonen för kriminalitet och missbruk, men också till andra ungdomar som vill leva ett hederligt och drogfritt liv. Man kan på deras webbplats läsa följande:

- ”Unga KRIS är en organisation och en mötesplats för alla ungdomar mellan 13-25 år, där du är välkommen även om du inte haft problem med droger eller brottslighet, vår grundidé är att hjälpa ungdomar på glid.
- Unga KRIS framgångsrecept är ett ungdomar själva får bygga upp, skapa, driva och organisera ungdomsverksamhet med stöd av vuxna.” (www.ungakris.com/uomoss.html)

I december 2009 fanns 2 225 registrerade medlemmar i Unga KRIS (Unga KRIS självvärdering: Redovisning av Unga KRIS-projektet den 1 januari–31 december 2009). Några av dessa deltar regelbundet i flera aktiviteter i veckan medan andra deltar i enstaka aktiviteter under året. Antalet personer som blivit hjälpta¹ genom riktade insatser under 2007–2009 är 595, men det totala antalet ungdomar som nåtts av någon form av insats från Unga KRIS förmodligen ligger kring 3 000 personer (muntlig uppgift). Då inkluderas även ungdomar som fått information under skoltid, personer som nätverket sökt upp eller personer som nåtts av besök vid behandlingshem eller fängelser. För att en person ska bli hjälpt av Unga KRIS måste han enligt deras egen definition vara föremål för någon typ av insats från organisationens sida.

Unga KRIS består idag av 17 lokalorganisationer uppdelade på fyra regioner², och organisationens finns geografiskt från Umeå i norr till Trelleborg i söder. De lokala föreningarna och regionerna hålls samman av ett riksförbund

1 Hjälpta är en term som används internt inom Unga KRIS.

2 Regionerna består av norra regionen (med lokalföreningarna Umeå, Hudiksvall, Bollnäs och Gävle), östra regionen (med lokalföreningarna Uppsala, Sollentuna, Örebro, Finspång och Norrköping), södra regionen (med lokalföreningarna Kalmar, Karlskrona, Landskrona och Trelleborg) samt västra regionen (med lokalföreningarna Karlstad, Göteborg, Falkenberg och Halmstad).

vars funktion är att utveckla gemensamma metoder och policyer, sprida information i organisationen, representera Unga KRIS på riksplanet, sprida Unga KRIS till flera orter samt se till att organisationens syften och stadgar efterlevs.

Unga KRIS arbete består främst av motivationsarbete och eftervård, för att minska risken för återfall för kriminella ungdomar. Organisationen arbetar även med att få ungdomar att inte pröva den första drogen. Detta görs bland annat genom att påverka ungdomarnas medvetenhet om vad droger och kriminalitet kan få för konsekvenser för dem själva. Unga KRIS-råden, som består av 5–12 ungdomar, är de som genom regelbundna möten driver det lokala arbetet som vänder sig till ungdomar mellan 13 och 25 år. Exempel på några aktiviteter är (information hämtad från www.ungakris.com):

- ”skapar nätverk mellan ungdomar i KRIS, men också ungdomar från andra organisationer
- marknadsför och rekryterar nya medlemmar
- föreläser på skolor & sprider information om Unga KRIS där ungdomar finns
- sköter information och kontroll av aktiviteter
- väljer in representanter till Unga Regions rådet / Unga RIKSKRIS-rådet
- tar fram förslag på aktiviteter till den lokala aktivitetsplanen
- tar upp frågor, planerar och följer upp aktiviteter för ungdomar
- ansvarar för att arrangera aktiviteter med stöd av vuxna
- engagerar sig i nattvandring
- arrangerar temakvällar/studiecirklar
- stöttar nya unga medlemmar
- startar verksamhet som kan finansiera Unga KRIS-aktiviteter.”
-

Ungdomar i ungdomsrådet tar fram förslag på lokala aktiviteter utifrån budget och de riktlinjer som satts upp i projektet. Ungdomarna planerar, genomför och följer upp aktiviteterna med stöd av vuxna.

Ett av målen är att nå ett rikstäckande samarbete med de institutioner som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS). Samtliga KRIS-föreningar med Unga KRIS-verksamhet har egna lokala råd. Råden består av fem till tio ungdomar mellan 13 och 25 år. Rådet bestämmer själva vilka som kan antas till

gruppen utifrån de riktlinjer som finns.

På alla föreningar som startat Unga KRIS finns idag en lokal projektledare samt ytterligare en ansvarig medarbetare för påverkansprogram och ett antal unga kontaktpersoner som varierar över tid och med uppdragen.

- Arbetet i Unga KRIS handlar bl.a. om att
- arbeta med eftervård av unga människor som är på väg ut i samhället igen
- arbeta med att skapa nytt socialt nätverk utan droger och kriminalitet för ungdomar mellan 13 och 25 år
- hjälpa ungdomar på glid
- arbeta med ungdomar som förebilder för andra ungdomar
- arbeta förebyggande mot droger, kriminalitet och skadegörelse i samhället
- arbeta för att ungdomar ska utvecklas och öka sitt självförtroende samt självkänsla
- hjälpa ungdomar att utvecklas genom att låta dem ta eget ansvar
- arbeta aktivt för att motivera ungdomar att bryta destruktivt beteende
- ge möjligheter att skapa en aktiv fritid utan droger och kriminalitet
- verka för att ungdomar ska komma ut i arbetslivet för att ges möjligheter till självständigt liv. (www.ungakris.com)

Den samhällsekonomiska utvärderingen av Unga KRIS

Arvsfonden har gett mig uppdraget att göra en samhällsekonomisk utvärdering av Unga KRIS verksamhet. Utvärderingen av Unga KRIS består i själva verket av tre delutvärderingar: 2007 gjordes en utvärdering av Birgitta Rydén-Lodi (2007) med fokus på organisationens aktiviteter i ett tidigt uppbyggnadsskede. Philip Lalander gjorde en studie av Unga KRIS under 2007–2009 som fokuserar på vad Unga KRIS betyder för de ungdomar och ledare som är aktiva inom organisationen, och hur man kan förstå de sociala processer som leder fram till en identitetsutveckling (Lalander, 2010).

Den här studien fokuserar främst på det samhällsekonomiska resultatet av Unga KRIS verksamhet, dvs. det samhällsekonomiska värdet. Genom att samla in och bearbeta organisationens egen statistik samt genom att samtala med organisationsföreträdare har jag försökt besvara en rad frågor. Huvudfrågan är:

Vad är det samhällsekonomiska resultatet av att en ungdom blir hjälpt av Unga KRIS?

För att kunna besvara huvudfrågan har jag utgått från följande frågor:

- Vad säger grunddata om deltagarnas utveckling under kontakten med Unga KRIS och deras verksamheter?
- Vad säger tidigare forskning om den sannolika utvecklingen för unga med den problematik som ungdomarna i Unga KRIS har?
- Vilket är det samhällsekonomiska värdet av ”verklig utveckling” (enligt grunddata) jämfört med ”sannolik utveckling” enligt tidigare forskning?
- Vad är den samhällsekonomiska kostnaden för personer med olika typ av problematik?

METOD

En samhällsekonomisk utvärdering av Unga KRIS kräver en annan uppläggnings än en traditionell utvärdering, dels för att de uppgifter som finns om enskilda deltagare är sparsamma, dels för att antalet deltagare är omfattande. Utgångspunkterna för den samhällsekonomiska analysen är de nationalekonomiska teorierna. Men eftersom det material som finns tillgängligt om deltagarna är sparsamt, behöver vi också ta hjälp av tidigare forskning och beskrivning av typfall för att beräkna det samhällsekonomiska värdet av Unga KRIS. Det betyder att den samhällsekonomiska analysen kan vara behäftade med fel som påverkar resultatet. Istället för att gå till register och leta efter de personer som varit inskrivna hos Unga KRIS, vilket kräver forskningsetisk prövning, har jag utgått ifrån den statistik man internt har inom organisationen. Organisationen kräver inte att de inskrivna legitimerar sig med ett personnummer eller ett namn. I själva verket anger man ett åldersintervall och ett namn som kan vara ett annat än personens riktiga namn. Det betyder att jag lutar på de uppgifter som personerna har angett om sin situation innan de kom i kontakt med Unga KRIS. Vad detta kan betyda för resultatet diskuteras i slutet av rapporten. Jag kan emellertid konstatera att de statistikuppgifter som finns om enskilda personer styrks av ledande personer inom organisationen, dvs. de verkar rimliga. I några fall har vi tillsammans upptäckt att statistikuppgifterna inte stämmer och då korrigerat detta. Men det kan finnas återstående fel som vi inte kunnat korrigera, bl.a. har jag inga uppgifter om vad som hänt 38 personer efter deras deltagande i Unga KRIS. Jag har då valt att utesluta dem från den samhällsekonomiska beräkningen.

Jag har också intervjuat sammanlagt ett tiotal företrädare i lokalorganisationerna om enskilda personers situation innan de kom till Unga KRIS, under tiden i Unga KRIS och efter Unga KRIS. Jag har alltså själv inte känt till personernas identitet. Personerna är valda av mig utifrån bakgrund och problemsituation i övrigt, så att jag kan konstruera typfall. Även här kan felkällor uppkomma, eftersom de anställda kan vara angelägna om att Unga KRIS ska framstå som en organisation som är samhällsekonomiskt lönsam. Men jag har valt att även här utgå ifrån att de uppgifter jag får stämmer eller ligger så nära de verkliga som möjligt. De anställda, som tycks vara väl insatta i hur utvecklingen har varit för enskilda personer, har svarat på alla mina frågor och jag har därför inte haft

anledning att ifrågasätta sanningshalten.

Som material för utvärderingen har jag använt grunddata via blanketten *Lokal uppföljning av ungdomar i projektet* som används i nuvarande utformning fr.o.m. 2008. Där finns uppgifter om kön, ålder, bakgrund och problematik samt vilka tidigare insatser som respektive person varit föremål för (t.ex. behandlingshem, familjehem, fängelse eller öppenvård). Blanketten anger också vilken intern åtgärd i Unga KRIS som ungdomarna har deltagit i och om de finns kvar i Unga KRIS eller om de har gått vidare till arbete, studier eller har återfallit i kriminalitet.

Varje deltagare får ett internt nummer och det registreras också hur kontakten har tagits med Unga KRIS: genom kommunen, Statens institutionsstyrelse (SiS), kriminalvården, Unga KRIS-nätverket, anhöriga eller på något annat sätt.

Statistiken har visat sig ha en del brister som i efterhand inte har varit möjliga att åtgärda. Jag har därför koncentrerat resultatet på tre lokalorganisationer: Landskrona, Norrköping och Uppsala. De har dels varit i gång under en längre tid, dels haft statistik som till stora delar är komplett. Men även här finns brister. Jag kan dock konstatera att dessa brister var störst under projektets första år, men att de efterhand blivit mindre.

Den samhällsekonomiska utvärderingens metod

Vad är samhällsekonomisk utvärdering?

En samhällsekonomisk utvärdering utgår ifrån begreppet samhällsekonomisk lönsamhet. Det innebär att man prövar om de positiva effekterna av en insats är större än de negativa, alltså både när det gäller ekonomiska och sociala förändringar för individerna. Om man jämför samhällsekonomiska beräkningar med företagsekonomiska beräkningar, där man ser Sverige som ett företag, stämmer inte jämförelsen fullt ut. I en samhällsekonomisk beräkning vägs sociala förändringar för individer in men också kostnader och intäkter som indirekt berör verksamheten. Exempel på sådana kostnader är minskade kostnader för sjukvården om en individ befinner sig på behandlingshem eller i fängelse. Indirekta intäkter kan vara när en person som tidigare inte arbetat börjar arbeta. En annan stor skillnad är att i samhällsekonomiska beräkningar ses åtgärder som investeringar. Vi är till exempel vana att betrakta köp av fastigheter som en investering,

men en behandling är också en investering: Vi investerar för framtida förändringar. Jämfört med företagsekonomiska investeringar är avskrivningstiden dessutom längre för samhällsekonomiska investeringar, 3 år för företagsekonomiska investeringar och 15–25 år för samhällsekonomiska. Detta innebär att vi inte behöver få hela kostnaden för insatsen (t.ex. en behandling) under det året den görs utan att vi har möjligheter att skriva av den på 15–25 år.

Det här kapitlets syfte är att beskriva hur man kan använda samhällsekonomisk utvärdering i socialt arbete med hjälp av konkreta exempel. De tre exemplen är hämtade från socialtjänsten, sjukvårdens beroendevård och kriminalvården. Kapitlet avslutas med en diskussion om förutsättningar för att systematiskt arbeta med den här typen av kalkyler.

Samhällsekonomisk lönsamhet

Som nämnts ovan innebär samhällsekonomisk lönsamhet att de positiva effekterna av en åtgärd är större än de negativa, både när det gäller ekonomiska och sociala förändringar. Sådana beräkningar ger oss möjlighet att fatta beslut som innebär att resurser används på ett effektivt sätt. Tankegångarna bygger på att en viss åtgärd är Pareto-effektiv, dvs. att åtminstone en person får det bättre utan att någon annan får det sämre (Pareto, 1909, i Pålsson Syll, 1998). Det innebär i klartext att samhället får tillbaka mer på att genomföra en åtgärd än det man lagt ner i investering. I princip har man ersatt Pareto-kriteriet med Kaldor-Hicks-kriteriet som säger att ”en åtgärd ska genomföras bara om de som tjänar på genomförandet i princip skulle kunna kompensera förlorarna och ändå ha det bättre än om ingenting görs” (Hultkrantz & Nilsson, 2004). Om vi tillämpar Kaldor-Hicks-kriteriet kommer vi att genomföra alla åtgärder som innebär att de positiva effekterna är större än de negativa.

Att de positiva effekterna är större än de negativa innebär att samhället frigör resurser att lägga på andra åtgärder. På så sätt hänger de samhällsekonomiska resonemangen samman med välfärdsteoretiska resonemang. Men de samhällsekonomiska resonemangen säger inget om hur dessa överskott bör fördelas, vilket de välfärdsteoretiska gör. Detta är ett helt annat resonemang som inte behandlas i detta kapitel.

Modeller för samhällsekonomisk utvärdering

Samhällsekonomisk utvärdering innebär inte enbart en typ av beräkning. Flera olika typer är användbara, en kostnads- och nyttoanalys eller cost- och benefitanalys (CBA) som är den mest kända samt en kostnads- och

effektivitetsanalys (CEA), dvs. en analys som ställer kostnader mot måluppfyllelse. I den här studien redovisas enbart en kostnads- och nyttoanalys, men jag resonerar om betydelsen av resultatet i ett socialt sammanhang. Här kan man även anknyta till vad Etzioni (1988, 2003) och också Weiss (1998) efterfrågar, nämligen att samhällsekonomiska analyser bör innehålla flera sociala variabler för att kunna förklara hur människors sociala situation förändras när en åtgärd införs. Den samhällsekonomiska utvärderingen, tillsammans med Philip Lalanders utvärdering av vad Unga KRIS betyder för de ungas utveckling, utgör en grund för sådana resonemang.

Gemensamt för alla typer av samhällsekonomiska beräkningar är svårigheten att identifiera, kvantifiera och värdera effekterna av en åtgärd. Man börjar med att bestämma vilken målgrupp åtgärden ska rikta sig till. I en samhällsekonomisk beräkning är målgruppen alla medborgare i Sverige, men i praktiken bestämmer man målgrupp för åtgärden och resonerar om denna. Inom det sociala området kan det vara en åtgärd riktad mot personer med missbruksproblem, social problematik och kriminalitet eller en åtgärd riktad mot personer med någon typ av funktionshinder. I det här fallet är målgruppen de personer som blir hjälpta av Unga KRIS, vilket innebär ungdomar som har problem med kriminalitet och missbruk, oftast med en bakgrund i trassliga familjeförhållanden. När man vill identifiera, kvantifiera och värdera en åtgärds konsekvenser gör man det för den här gruppen. För att identifiera konsekvenser behöver man kunskap om inom vilka områden konsekvenser kan uppkomma. Exempelvis får en åtgärd för att minska kriminalitet säkerligen konsekvenser för kriminaliteten, men möjligen också för hälsan, missbruket och den ekonomiska försörjningen. När identifieringen gjorts kan utvecklingen följas kvantitativt med hjälp av sociala indikatorer och slutligen värderas i ett penningvärde. När ekonomiska och sociala indikatorer vägs mot varandra kan det uppstå problem om indikatorerna pekar åt olika håll. Då behöver man bestämma vilka mått som ska väga tyngre än andra. Detta kan t ex. ske via en politisk process eller med hjälp av en sammanvägning av olika intressenters preferenser.

Nu kommer jag att resonera lite om vilka uppgifter vi behöver för en samhällsekonomisk analys.

Intäkter

Om en samhällsinsats med målet att klienterna ska få arbete lyckas med sina avsikter ger det samhället en vinst i form av högre produktion. Den högre produktionen leder i sin tur till högre bruttonationalprodukt (BNP) (Plotnick, 1994). När

man vill identifiera programintäkter bör man därför tänka igenom vilka samhällsekonomiska effekter som blir konsekvensen av att en insats når sitt mål. En insats för t.ex. arbetsrehabilitering kan mycket väl ge lägre nettointäkter än nettokostnader *under tiden som insatsen genomförs*. Kostnaderna för programmet överstiger då kostnadsbesparingar och produktionsintäkter. Ibland är det möjligt att utan större svårighet bestämma det ekonomiska värdet av varje identifierad intäkt, men ofta är det ett komplext och näst intill omöjligt arbete (Plotnick, 1994; Gramlich, 1992).

Resultat som kan mätas i pengar, som lön, kan lätt kvantifieras och är därför ofta lätta att fastställa. Om det däremot inte är möjligt att direkt ge resultatet ett ekonomiskt värde, kan det göras "bakvägen". Man mäter då förändringen och multiplicerar den med de kostnader som upphör som en effekt av den. Antar vi t.ex. att en insats resulterar i färre polisingripanden blir det ekonomiska värdet av denna vinst minskningen av polisingripanden multiplicerad med medelkostnaden för denna typ av ingripanden (French, 1995; Plotnick, 1994; Gramlich, 1992). En insats kan ge många tilläggsvinster av detta slag, och förfaringssättet för att bestämma värdet av dessa blir förstås detsamma.

En fullständig kostnads- och intäktsanalys dokumenterar inte bara de ekonomiska vinsterna, utan även andra kvantifierbara vinster, och poängterar även betydelsen av dem när analysen rapporteras. När de ekonomiska intäkterna överstiger kostnaderna kan icke-ekonomiska vinster ytterligare förstärka de argument som talar för insatsen. Även när man i kostnads- och intäktsanalysen kommer fram till kostnader för insatsen som överstiger intäkterna, kan de kvantifierbara icke-ekonomiska vinsterna tala för ett beslut att genomföra insatsen.

De positiva effekterna av en framgångsrik insats uppkommer ibland långt efter att insatsen är avslutad. Dessa framtida vinster behöver då ges ett uttryck och värderas. Vanligen uppskattas framtida värden på basis av den studerade gruppens utveckling under uppföljningsperioden. Om utvecklingstrenden är tydlig kan man göra en s.k. extrapolering, dvs. man räknar matematiskt fram ett förväntat framtida värde utifrån historiska data. Det innebär att gruppens utveckling antas fortsätta i samma grad och riktning som under uppföljningstiden. Men om uppföljningsperioden är kort, kan det vara svårt att på ett tillförlitligt sätt skriva fram en sådan trend. När underlaget är alltför osäkert för en tillförlitlig uppskattning byggs därför slutsatserna om framtida värden i stället på resultatet av tidigare studier. I det här fallet har vi få eller inga uppgifter om vad som hänt ungdomarna efter kontakten

med Unga KRIS och får då ta stöd i tidigare data och forskning om återfallsrisker för liknande grupper.

Ett annat problem som måste lösas i en kostnads- och intäktsanalys är hur de vinster som uppkommer vid olika tidpunkter ska uttryckas och värderas. En krona i dag är värd mer än en krona flera år fram i tiden. Likaså är en krona investerad i dag mer värdefull än en krona som investeras fem eller tio år framåt i tiden.

För att framtida vinster inte ska överskattas använder man sig av en diskonteringsränta (investeringsränta) som gör det möjligt att ange resultatet av insatsen i det dagsaktuella värdet. Olika beräkningar med olika diskonteringsräntor brukar göras för att visa resultatets känslighet. Jag har valt en hög diskonteringsränta, 8 procent, för att inte överskatta de framtida vinsterna.

På grund av att vinsterna diskonteras och anges i dagens värde, anpassas vanligtvis inte vinsterna till inflationen. Diskontering tar nämligen inte hänsyn till framtida prishöjningar. Om man utgår från en framtida inflation måste därför diskonteringsräntan sättas högre, för att den på ett tillfredsställande sätt ska kunna ge de framtida vinsterna ett uttryck. Vinsterna kommer då att fås i pengar som är mindre värda. I uppställningen kommer dessa två anpassningar, diskontering och inflationsanpassning, att ta ut varandra och ge exakt samma resultat, eftersom både intäkter och kostnader räknas på samma sätt (Gramlich, 1992).

Kostnader

Hittills har vi behandlat den ena sidan av kostnads- och intäktsanalysen, nämligen intäkterna. Men en insats medför även kostnader, eftersom den förbrukar resurser som man kunde ha använt för något annat. Ekonomisk analys bygger, som tidigare nämnts, också på tanken om alternativ resursanvändning, dvs. beräkningar av alternativkostnader. Principen i kostnads- och intäktsanalysen är att alla kostnader ska räknas samman. Dels räknas kostnader för samtliga anställda som arbetar med den insats som studeras, behandlare lika väl som administratörer och servicepersonal samman. De resurser som satsats på anställda hade kunnat satsas på något annat, och därför uppkommer verkliga *alternativkostnader*. Övriga kostnader – t.ex. för lokaler, utrustning och löpande utgifter – är också verkliga kostnader. Detta gäller även den värdeminskning som tillgångarna drabbas av. Även efter att insatsen är slutförd uppkommer kostnader, och dessa kostnader diskonteras på samma sätt som framtida intäkter. Forskare har visat att dessa kostnader visserligen inte alltid mäter den verkliga alternativkostnaden, men de ligger ofta så nära att

man ändå väljer att använda dem (Gramlich, 1992; Plotnick, 1994). I den här utvärderingen används som investeringskostnad de bidrag som Unga KRIS har fått under de tre projektåren 2007–2009, dvs. under tiden för den här utvärderingen. Bidragen har sedan dividerats med antalet hjälpta personer för att få investeringskostnaden per person.

En insats medför kostnader för de samhällsinstitutioner som bär ansvaret för insatsen och genomför den. Men ekonomiska konsekvenser av en genomförd insats drabbar även andra samhällsområden. I en kostnads- och intäktsanalys ska även den här typen av kringkostnader identifieras och tas med i underlaget. I utvärderingen av Unga KRIS har bidragen till verksamheten kommit från Arvsfonden och inte belastat någon enskild myndighet. Resonemangen om hur kostnader omfördelas mellan olika kostnadsbärare gäller också här om man har detta i minnet.

Omfördelning av kostnader

Vi ska också uppehålla oss lite vid hur olika huvudmän omfördelar kostnader sinsemellan. Aktiva samhällsinsatser för med sig att kostnader och intäkter omfördelas mellan de kostnadsbärare som berörs. I Unga KRIS-utvärderingen är kommun, landsting och stat berörda. När en huvudman försöker begränsa sina egna kostnader, kan effekten bli att kostnaden förflyttas till en annan.

Några exempel kan belysa hur en sådan omfördelning av kostnader kan tänkas gå till:

Om kommunens socialtjänst anvisar en klient till öppenvård, som relativt sett är mindre kostnadskrävande, kan man t.ex. anta att klientens situation förbättras, fast mindre än om socialtjänsten valt en mer intensiv och mer kostnadskrävande insats. Fördelen med öppenvårdsalternativet för socialtjänstens del är att man kan behålla kontrollen över klientens utveckling. Men på sikt skulle valet av öppenvård kunna leda till högre kostnader för landstinget, t.ex. i form av fler oplanerade och dyra sjukhusvistelser och högre kostnader för staten i form av exempelvis fler polisinsatser och fler domstolsförhandlingar. Sjukvårdskostnaderna korresponderar på så sätt omvänt med socialtjänstkostnaderna; socialtjänstens kortsiktiga och mindre kostnadskrävande lösningar tenderar att ge fler oplanerade och mer kostnadskrävande sjukhusvistelser och vice versa (Jess & Westerlund, 1998).

Om man antar att även staten är intresserad av att minska sina kostnader, t.ex. genom färre polisinsatser och färre ingripanden mot droghandel och införsel av droger, så minskar även kostnaderna för fängelsevistelser. Detta sker om statens resurser

för sådana ingripanden skärs ner eller om acceptansen för sådana brott ökar. Eftersom socialtjänsten har det yttersta ansvaret för kommunens invånare finns det med ett sådant scenario en risk för ett ökat tryck på socialtjänsten. Socialtjänsten kanske tvingas ta till tvångsåtgärder som i sin tur ökar kommunens kostnader. De olika huvudmännens kostnader kan alltså ses som korresponderande kärler; när den ena försöker minska sina kostnader ökar den andras.

Å andra sidan kan man också se ett positivt scenario. Om socialtjänsten satsar stora summor på rehabilitering av missbrukare kan det leda till minskade sjukvårdskostnader och kriminalvårdskostnader på kort sikt, och om rehabiliteringen är framgångsrik, kan den i ett längre perspektiv även leda till högre produktionsintäkter och högre BNP för samhället.

Staten ger bidrag såväl till kommuner och landsting som till enskilda individer. Med generella bidragssystem tvingas kommunerna allt mer att prioritera mellan olika möjliga insatser (Ds 1992:46). Om en kommun då väljer en uppgift som ger största möjliga skattekraft, kan det innebära att kommunerna inte satsar sina resurser på verksamheter som vänder sig till människor med låg eller ingen skattekraft. Missbrukare är en grupp som ur kommunens synvinkel tenderar att kosta mer än vad de ger, och satsningar på den här gruppen medför inga större eller omedelbara vinster för kommunen.

Unga KRIS målgrupp ungdomar prioriteras oftast högt för åtgärder, även om många inte ännu nått en ålder som gör dem viktiga som väljare och skattebetalare.

Brott och samhällsekonomiska beräkningar

Brott påverkar samhällsekonomin indirekt. Dessa kostnader brukar emellertid inte tas med i de beräkningar som ligger till grund för samhällsekonomisk analys, eftersom de inte påverkar värdet av de varor som produceras i samhället. Produktionsvärdet BNP höjs inte, och kriminella handlingar som rån, stöld, bedrägeri eller prostitution betraktas därför inte som en del av den "vita" samhällsekonomin. Däremot leder brott till kostnader för samhället.

Men det finns andra sätt att betrakta brott i samhällsekonomiska sammanhang. När samhället ersätter stulna varor med nya ökar samhällets totala produktion av varor. Om de pengar som används till konsumtion av droger i stället skulle användas till annan konsumtion ökar det totala antalet producerade varor. Vi finner alltså en parallell till resonemanget om

alternativkostnader. Den kriminella ekonomin skulle då på samma sätt som frivilligt arbete, hushållsarbete och ”svart arbete” betraktas som en del av den informella ekonomin (Thomas, 1992).

Även om brott och kriminalitet är aktiviteter som bedrivs vid sidan om, så påverkas samhällsekonomin antingen direkt genom polisingripanden, rättsprocesser och straffpåföljder, eller indirekt t.ex. genom utbetalda försäkringar för brott som är oupptäckta eller ouppklarade. I den här utvärderingen resonerar jag om vad detta skulle kunna innebära även om den samhällsekonomiska beräkningen görs traditionsenligt.

Ekonomiska data till den samhällsekonomiska analysen

Grunddata sammanställs och ”resultatet” jämförs med forskning om ungdomar med den här typen av bakgrund och problematik, för att på så sätt få fram den sannolika utvecklingen för olika typer av ungdomar med olika typer av problematik. Genom tidigare forskning om kostnader för olika typer av åtgärder och behandlingar (Jess, 2005A; Jess, 2005B; SOU 2000:16) har de olika sannolika karriärerna prissatts och jämförts med den verkliga utvecklingen för att få fram det samhällsekonomiska värdet av de insatser som görs i Unga KRIS. De kostnader som används är så långt det är möjligt aktuella för åren 2009 och 2010. För varje person har jag kalkylerat en samhällskostnad för året innan ungdomen gick med i Unga KRIS och en för det året ungdomen varit i Unga KRIS. Skillnaden blir grunden för den samhällsekonomiska analysen tillsammans med en beräkning av produktionsintäkter för dem som varit i arbete. Skillnaden ska då utgöra det samhällsekonomiska värdet av de insatser som görs i Unga KRIS. Det bör påpekas att detta resultat inte kan jämföras med resultatet av någon typ av experimentell studie, dvs. vi kan inte med någon större grad av säkerhet uttala oss om att eventuella skillnader mellan sannolik samhällskostnad och verklig samhällskostnad bara beror på de insatser som Unga KRIS bidragit till. Här kan vi bara röra oss med sannolikhetsbegreppet, eftersom vi jämför verklig samhällskostnad med sannolik samhällskostnad. För en experimentell studie krävs slumpmässiga urval till dels en undersökningsgrupp (Unga KRIS), dels en kontrollgrupp (det som kan betecknas som sedvanlig åtgärd i det här fallet).

Kostnadsuppgifter som har använts i studien

En kostnad har bestämts för varje aktivitet. Uppgifterna har jag fått dels via olika myndigheters totalkostnadspriser, i de fall sådana finns, och via andra

källor, dvs. andra samhällsekonomiska beräkningar inom området. Här kommer jag t ex. som jämförelse i resonemangen att använda en av Kramigrupperna från min egen samhällsekonomiska utvärdering, dvs. Krami Malmö (Jess, 2005; Nyström, Jess och Soydan, 2001). Den här gruppen bestod av yngre män med en liknande bakgrund och liknande problembild som deltagarna i Unga KRIS har. Fördelen med dessa kostnader är att de bygger på de kostnader som kan räknas fram från olika myndigheters register och journaler. Jag redovisar därför en jämförelse av Unga KRIS-gruppen med Krami Malmö-gruppen när det gäller bakgrundsfaktorer. Sedan fortsätter jag med en presentation av de priser jag använder för olika typer av aktiviteter. Efter det resonerar jag om vilka antaganden som ligger bakom beräkningarna av perioden innan deltagarna gick in i Unga KRIS och efter att de gick med. I resultatdelen nedan presenteras den samhällsekonomiska analysen.

Följande samhällskostnader var aktuella för Krami Malmö-deltagaren i genomsnitt per dag:

	Kriminalvård	Socialtjänst	Sjukvård	Försäkringskassa	Arbetsförmedling
Krami Malmö	132	125	12	7	5

Den totala samhällskostnaden per deltagare per dag i Krami Malmö var alltså 281 kronor eller 102 565 kronor per år.

I bilaga 3 till SOU 2000:126 *Vägvalet* har jag tidigare gjort samhällsekonomiska antaganden utifrån olika typfall. Även dessa kommer jag att använda mig av nedan. De bygger på samhällsekonomiska beräkningar för olika typgrupper, varav Krami är en.

Några prislappar för samhällsinsatser

Låt oss först börja med att bestämma prislappar på några av de insatser som Unga KRIS-deltagarna har haft året innan de gick med i Unga KRIS:

Generella insatser³

Generella insatser är sådana insatser som ofta sätts in p.g.a. att en eller flera personer stör eller är bråkiga. Men dessa insatser kommer alla elever till godo och därför blir kostnaden per individ relativt låg.

Minskade klasstorlekar	15 000 kr/år
Ökad personaltäthet i förskola	30 000 kr/år
Speciallärare	40 000 kr/år
Fritidsverksamhet	20 000 kr/år

³ Från Socialstyrelsens rapport *Tänk långsiktigt!*

Riktade insatser⁴

Riktade insatser handlar om insatser som ges individuellt. Unga KRIS-deltagarna kan ha suttit i fängelse eller på behandlingshem året innan de kom till Unga KRIS.

Behandlingshem SiS/SoL (öppenvård)	3 400 kr/dygn
Behandlingshem SiS/LVU ("låst")	4 100 kr/dygn
Behandlingshem SiS/LSU ("låst")	4 575 kr/dygn
Behandlingshem SiS/LVM	4 100 kr/dygn

Kriminalvård/häkte	2 300 kr/dygn
Kriminalvård/sluten anstalt	2 400 kr/dygn
Kriminalvård/öppen anstalt	1 600 kr/dygn
Kriminalvård/frivård	200 kr/dygn

Riksnorm för försörjningsstöd	
Ungdomar 15–18 år	2 710 kr/månad
Ungdomar 19–20 år	2 740 kr/månad
Ensamstående vuxna	3 680 kr/månad

Tidigare beräknade cirkapriser⁵

Personer med kriminalitet och missbruk 1 171 kr/dygn

Av dessa 1 171 kronor per dygn använder jag bara kostnaderna för myndigheternas handläggning och för sjukvård, vilket utgör 20 kronor per dag. 634 kronor utgör det beräknade värdet för drogkonsumtion relaterat till kriminalitet. Detta kan vara ett viktigt mått på värdet av den kriminalitet som sammanhänger med droger. Uppgiften ska inte med i en traditionell kostnads- och intäktskalkyl, men illustrerar väl vilka övriga kostnader som på olika sätt kommer in i samhällsekonomin via förstörda och stulna varor.

Kostnader för Unga KRIS insatser

För att mäta de insatser som Unga KRIS gör utgår jag ifrån deras egen prislista för olika typer av insatser som är aktuella:⁶

Praktisk eftervård – individuell

– där kontaktperson ingår 400 kr/dag
(Insatsen planeras för 3 månader i taget)

Placering – individuell – exklusive boende 1 200 kr/dag
(Insatsen planerad för 6 månader i taget)

Påverkansprogram:

Aggression Replacement Training (ART) 12 000 kr/

deltagare
(12 träffar á 3 timmar)

Unga KRIS påverkansprogram 18 300 kr/deltagare
(20 träffar á 3 timmar)

Motiverande samtal (MI) 1 500 kr/samtal
(inkl uppföljning)

Kontaktperson 4 000 kr/månad
(minst två träffar per vecka)

Besöksverksamhet 100 kr/timme
(inklusive reseersättning)

Föreläsningar 750 kr – 6 000 kr
(föreläsning i lokalen – föreläsning heldag)

Under projektperioden 2007–2009 har Unga KRIS fått 19,7 miljoner från Arvsfonden för att bygga upp verksamheten. Om man dividerar detta med det antal personer som varit aktiva eller fått riktade insatser genom Unga KRIS (595 ungdomar), blir den genomsnittliga kostnaden per inskriven 33 000 kronor. Här bör man påpeka att den totala summan som Unga KRIS fått från Arvsfonden är betydligt högre, dvs. kring 25 miljoner. Av dessa betalades knappt 3 miljoner ut för en förstudie under 2006, och resterande avser bidrag för 2010 för att sprida information och bygga ut samverkan med berörda myndigheter. Min utvärdering avser bara verksamheten 2007–2009 varför den genomsnittliga kostnaden beräknas utifrån summan som utbetalades för dessa tre år.

4 Myndigheternas egna prisuppgifter 2010.

5 SOU 2000:126 *Vägvalet*.

6 Priserna sätts i varje enskilt fall och kan variera eller avvika från den generella prislistan.

TIDIGARE FORSKNING

Ungdomar och brott

Ungdomar hamnar ofta i gängbrottslighet, vilken i stor utsträckning är oplanerad och impulsartad (Ekbom et al, 2010). Jerzy Sarnecki (1996) har visat att ungdomsgång som redan är knutna till varandra tillsammans provar droger, och på så sätt utvecklas en kultur där brott och drogmissbruk är intimt förknippade och tillsammans utgör delar av en avvikande livssituation. Brott som begås av ungdomar tenderar också i stor omfattning drabba andra ungdomar (Estrada, 1999; Sarnecki, 2001; Granath, 2007). Ungdomar är överrepresenterade som misstänkta för olika brott i förhållande till sin andel av befolkningen i övrigt: 25 procent av de misstänkta mot 10 procent av totalbefolkningen. År 2008 var omkring 30 000 ungdomar i åldern 15–20 år misstänkta för brott. Omkring 37 procent av dessa återfaller i brott, vilket är en minskande trend i förhållande till de 45 procent som återföll i början av 2000-talet (Ekbom et al, 2010). De flesta av ungdomarna tycks emellertid lägga av med brottslig verksamhet vid 20 års ålder, dvs. den brottsliga aktiviteten är övergående. Typiska ungdomsbrott är butiksstölder, skadegörelse, cykelstölder, personrån och misshandel. Ju mer problematisk bakgrund man har, desto större är risken för att begå brott och ju fler brott man gör, desto större är risken att bli upptäckt (Ekbom et al, 2010). I statistiken kan man se att tillgreppsbrotten minskar medan misshandelsbrott och narkotikabrott ökar.

En mängd studier bekräftar att människors uppväxtvillkor och levnadsförhållanden har betydelse för brottslighetens omfattning och struktur (Nilsson, 2002; Pagani, 2009; Savage, 2009; Hay & Forrest, 2009). Skillnaderna mellan olika sociala grupper blir tydligast vid allvarigare brott som fortsätter under ungdomsåren (Ekbom et al, 2010; Hay & Forrest, 2009). Det är skillnader mellan killars och tjejers brottslighet och brottsutveckling. Tjejers brottslighet tenderar att innehålla färre inslag av våld och att avslutas mer abrupt än killars brottslighet (Goldweber et al, 2009). I Nilssons studie från 2002 redovisas bl.a. ett marginaliseringsindex som användes för att bedöma återfall i brott. Det visade sig att utbildning och sysselsättning var de faktorer som hade störst betydelse för återfall i brott: Bland dem som inte var i arbete eller studerade månaden innan frihetsberövandet återföll nära 60 procent i brottslighet jämfört med bara 30 procent av dem med arbete eller sysselsättning. Han fann inga skillnader i återfall mellan de med

respektive utan familjeproblem eller hälsoproblem. Detta kan hänga samman med åldersfördelningen i undersökningen, eftersom de med hälsoproblem oftast är äldre och risken för återfall minskar med stigande ålder. Däremot är förekomsten av välfärdsproblem större bland de som debuterar tidigt i brottslighet och samtidigt har ett missbruk.

I en studie av Puhakka (2001) studeras ungdomsbrottsligheten i Stockholm. Där konstaterades att mer än hälften av ungdomarna kom från hem där familjerna levde under knappa ekonomiska förhållanden. Vidare konstateras att socialtjänstens insatser bestått av en lång rad åtgärder, men att den vanligaste var att utse en kontaktperson. Knappt en tredjedel var placerad utanför hemmet någon gång. Intressant är att författaren föreslår en del åtgärder för rehabilitering av ungdomsbrottslingar, med stöd i den forskning som redovisats ovan. Bl.a. har Loeber & Farrington (1998) angett några principer för framgångsrikt arbete med unga lagöverträdare:

- stärka familjen för att kunna ge stöd till barnen
- stärka skolan att hjälpa barn att lära sig känna ansvar
- arbeta förebyggande innan problemen blir för stora
- ingripa omedelbart vid asocialt beteende
- identifiera och kontrollera den grupp kriminella som återfaller och fortsätter begå brott trots tidigare insatser.

Ett stort antal undersökningar visar (se bl.a. Lipsey & Wilson, 1998) att man bör angripa flera av ungdomarnas riskbeteenden och problemområden samtidigt. De sammanfattar sin forskning med att målet är att undvika både överdrivet psykologiserande och hårda straff utan annat innehåll än bara straff. Istället ska ungdomarna lära sig att ta ansvar för sina handlingar.

SiS (2003:2) har skrivit en rapport om att bedöma risk för återfall hos unga som har problem med kriminalitet och missbruk. Där redogör man för en intressant studie av Moffitt (1993) som gett upphov till en teori om tonårstidsbegränsad respektive långvarig kriminalitet. Där hävdar hon att majoriteten av dem som lever med kriminalitet och missbruk som en del av sin vardag gör det bara under mitten av tonåren, vilket skulle innebära att beteendet går över av sig självt. Däremot är tidigt debuterande, återkommande, omfattande brottslighet inklusive våldsbrottslighet ett allvarigare problem än enstaka brott under tonåren, och något som man förmodligen behöver hjälp för att avsluta.

Program för att förhindra återfall i brott

I Sverige har man provat en hel del program för att förhindra återfall i brott. Bl.a. rapporterar Cecilia Heule, Lunds universitet, i en rapport från Kriminalvårdsstyrelsen (2005) om tre försök till bättre frigivning i samarbete ett antal frivilliga organisationer, däribland KRIS. Rapporten pekar på de svårigheter som uppstår när man ska arbeta med frigivningsprocesser ur ett empowermentperspektiv på anstalten. Enligt Forsberg och Starrin (1997) innebär empowerment ett förhållningssätt som inbegriper en människosyn där utgångspunkten är att alla människor har resurser och kapacitet att definiera sina egna problem och att utveckla handlingsstrategier för att lösa dessa. Om man definierar empowerment som maktinflytande, ligger det nära begrepp som delaktighet, demokrati och egenmakt.

I en annan studie (Brå 2003:7) studerade man om KRIS lyckats i sina målsättningar att medlemmarna slutade begå brott. Studien, som slutligen utfördes på 218 av organisationens ledare, visade att de flesta varit tungt brottsbelastade före KRIS och att bara 3 procent återfallit i brott.

Behandlingsprogrammet Brottts-brytet, som kriminalvården satsat stort på sedan början av 2000-talet har utvärderats (2009). Utvärderingen fann att de som genomgått Brottts-brytet inte hade någon lägre benägenhet att återfalla i registrerad brottslighet jämfört med en kontrollgrupp som inte genomgått programmet. Men tidigare begränsade utvärderingar av programmet hade visat att de som deltagit i programmet upplevt en positiv förändring.

Senare forskning har även visat att program för att öka inflytandet gör ungdomar medvetna om sociala normer och hjälper dem att acceptera och internalisera samhällets normer. Ungdomarna får ökad självkänsla, högre moralisk medvetenhet, vilket i sin tur leder till mindre kriminalitet och missbruk (Cheng et al, 2006). Zaff et al (2003) menar även att ungdomar som deltar och har inflytande i samhället ökar sitt deltagande i samhällslivet senare i livet.

Mark Lipsey (1995) har undersökt 400 olika program för att förhindra återfall i brott, och slår fast att följande faktorer har betydelse för ett lyckat resultat:

- Fokusera behandlingen på beteendemässiga förändringar och använd konkreta, strukturerade metoder.
- Dokumentera och utvärdera insatserna, och följ planen noggrant.
- Ge behandlingen över en längre tid med minst två eller fler träffar per vecka.

Tidigare studier om samhällsekonomiska effekter av program eller åtgärder inom problemområdet prevention, kriminalitet och missbruk

Min egen studie (Jess, 2002; Jess, 2005) rapporterar det samhällsekonomiska utfallet för Krami. Krami drivs i samarbete mellan kriminalvården, Arbetsförmedlingen och socialtjänsten, och är en verksamhet som pågått i 30 år. Verksamheten finns på tio platser i landet, från Umeå i norr till Malmö i söder. Målgruppen är vuxna män och kvinnor som på grund av kriminalitet och social bakgrund har svårt att ta sig in på arbetsmarknaden eller påbörja eller avsluta studier. Målen med Krami är att deltagarna ska finna, få och behålla ett arbete, leva ett laglydigt liv samt bli självförsörjande och delaktiga i nya sociala sammanhang (www.kramimoo.se). Den samhällsekonomiska studien av Krami omfattade två Kramiprogram, ett i Malmö och ett i Örebro, enbart riktade till män.⁷Här redovisar jag studien lite mer ingående, eftersom jag använder en av Kramigrupperna som jämförelse med Unga KRIS-studien. Kramistudien var en utvärdering av både effekter och samhällsekonomiskt resultat för två Kramiprogram och två frivårdsprogram. Designen för studien var kvasiexperimentell med de två Kramigrupperna som undersökningsgrupp och frivårdsgrupperna som jämförelsegrupp. Den samhällsekonomiska studien byggde på registerdata för varje person (n=142) under en femårsperiod 1995–1999. Männerna i en av Kramigrupperna, den i Malmö, var ungefär lika gamla som Unga KRIS-gruppen, och de hade relativt lika bakgrund. Därför används Kramigruppen för att spegla det samhällsekonomiska resultatet av Unga KRIS, i brist på jämförbara svenska och utländska studier. Kramistudien slår fast att den samhällsekonomiska vinsten för en rehabiliterad individ ligger mellan 1,5 och 2,5 miljoner och att samhället får tillbaka i genomsnitt 15 kronor per investerad krona.

Nilsson och Wadeskog (2008), Nilsson och Lundmark Nilsson (2008) samt Nilsson (2004, 2006) rapporterar om samhällsekonomiska resultat av åtgärder inom problemområdena missbruk, psykiatri och ungdomskriminalitet. Rapporten *Det lönar sig* (Socialstyrelsen 2006), som beskriver de samhällsekonomiska effekterna av personligt ombud, konstaterar att ombudens arbete leder till en vinst på cirka 100 000 kronor per år, att insatsen personligt ombud kostar cirka 40 000 kronor per klient och att vinsterna blir störst för dem som tidigare inte varit föremål för samordnade insatser, de som tidigare haft

⁷ Programmet som riktas till kvinnor har namnet Moa, men följer samma uppläggning och har samma mål.

omfattande insatser. Vinsterna blir lägst för individer med komplicerad problematik. I utvärderingen av projektet Integrerat team för opiatberoende kriminalvårdsklienter (ITOK, 2008) konstateras att en plats i ITOK kostar 120 000 kronor, att de årliga samhällskostnaderna för vårdkonsumtion och effekter av missbruk uppgår till 1–1,5 miljoner per individ, men att de uppgår till 1,7–2,4 miljoner inräknat alla samhällskostnader samt att varje investerad krona antas ge cirka 20 kronor tillbaka.

I den samhällsekonomiska utvärderingen av projektet Lugna Gatan (2008) konstaterar Nilsson och Wadeskog att för varje värd som är verksam i Lugna Gatan uppkommer en årlig samhällsekonomisk vinst på 435 000 kronor. De stora effekterna beror dels på effekterna av minskad brottslighet och missbruk, dels på uteblivna eller minskade kostnader för försörjning. Den kommunala satsningen på Lugna gatan ger en långsiktig avkastning om cirka 750 procent.

VILKA ÄR DELTAGARNA I UNGA KRIS?

Jag har koncentrerat statistiken på tre lokalorganisationer av Unga KRIS, som också sammanfaller med de lokalorganisationer som har studerats i utvärderingen av verksamheten. Dessa lokalorganisationer är Norrköping, Landskrona och Uppsala. En av anledningarna till att dessa lokalorganisationer valdes var att de var ganska stabila och inte i ett uppbyggnadsskede. Trots detta var statistiken i en del fall bristfälligt, men har med tiden blivit allt bättre. Jag väljer dock som tidigare nämnts att utgå ifrån den statistik som finns när jag beräknar det samhällsekonomiska värdet av Unga KRIS insatser.

Totalt, i samtliga lokalföreningar, har Unga KRIS nått 595 ungdomar med riktade insatser under projektperioden 2007–2009. Av dessa var 34 i Norrköping, 47 i Landskrona och 64 i Uppsala föremål för riktade insatser. Varför jag är tydlig med att detta är personer som skrivits in för riktade insatser är att organisationen förmodligen når minst tre gånger så många, troligen uppåt 3 000 personer (muntlig uppgift) genom sina generella insatser i skolor, på behandlingshem, i fängelser och genom sitt nätverksarbete.

De flesta av ungdomarna är mellan 18 och 25 år, cirka 65 procent, och de flesta är män, cirka 75 procent. Ungdomarna har i regel en omfattande social problematik (60 procent) och drogproblematik (45 procent), kriminell bakgrund (65 procent) och en del kommer från problematiska hemförhållanden (25 procent). Mellan 50 och 60 procent av ungdomarna hade en svår bakgrundsproblematik, som innefattade såväl missbruksproblematik, kriminalitet som problem i familjen. Ungdomarnas bakgrundsproblematik tyder på att majoriteten av dessa ungdomar tillhör gruppen som ofta återfaller i allt grövre brottslighet.

Ungdomarna har fått kontakt med Unga KRIS på olika sätt, de allra flesta genom nätverket, kommunen och föräldrarna. En ganska stor andel av ungdomarna har varit på behandlingshem enligt lagen med särskilda bestämmelser om vård av unga (LVU), och haft kontaktperson genom kommunen, genomgått något externt program eller suttit i fängelse. Några få av dessa ungdomar har haft alla dessa åtgärder, de flesta någon eller några. I jämförelse med den tidigare redovisade forskningen om den här gruppen och hur de i regel uppmärksammas av myndigheterna kan man se att Unga KRIS-deltagaren passar ganska väl in i mönstret: Ungdomar uppmärksammas i regel tidigt genom

skolan och socialtjänsten och den vanligaste insatsen är kontaktperson. Många har någon typ av vård utanför hemmet.

När ungdomarna kommer in i Unga KRIS har organisationen olika typer av insatser att erbjuda: De kan vara placerade på Unga KRIS, ha gått Unga KRIS påverkansprogram, ha haft motiverande samtal eller gått programmet ART. Några har också haft sin eftervård i Unga KRIS efter behandlingshemsvistelser och fängelsestraff. Men en stor del av ungdomarna registrerade för riktade insatser har bara deltagit i Unga KRIS gemensamma aktiviteter, varit medlemmar i Unga KRIS och i några fall rådsmedlemmar.

Bara 4 procent av de registrerade har återfallit i kriminalitet och missbruk, varav några enligt muntliga uppgifter har kommit tillbaka till organisationen igen. Detta är en anmärkningsvärt låg siffra men ligger helt i linje med resultatet av utvärderingen av moderorganisationen KRIS där man fann att enbart 3 procent av de aktiva föreningsmedlemmarna återföll i brott.

Resultatet av arbetet i Unga KRIS är också gott: hela 25 procent går vidare till arbete eller praktik och nästan lika många går vidare till, eller återgår till, studier. Totalt rehabiliteras alltså 50 procent till ett liv utan kriminalitet och missbruk inom i genomsnitt ett år.

Eftersom vi använder Krami Malmö som jämförelsegrupp vill jag här passa på att jämföra dessa båda grupper när det gäller ålder, kön och bakgrundsproblematik. Se tabell nästa sida.

Vi kan se både likheter och skillnader mellan de två grupperna. Vi kan anta att medelåldern är någorlunda lika mellan grupperna, men eftersom Unga KRIS inte gör en exakt angivelse av ålder utan enbart en angivelse av åldersspann så kan man inte se exakt ålder. De flesta är män i Unga KRIS och alla de undersökta i Krami var män. Vi vet via forskningen att kvinnor är underrepresenterade när det gäller brott och missbruksproblematik och att antalet kvinnor i institution stämmer ganska bra med könsfördelningen i Unga KRIS. Vi vet också från tidigare forskning att kvinnors och mäns kriminalitet, missbruk och sociala problematik ser olika ut. I Krami Malmö var de flesta arbetslösa och en mindre del gick fortfarande i skolan. I Unga KRIS statistik finns inga uppgifter om sysselsättning innan ungdomarna gick med i Unga KRIS. Eftersom de är ganska unga får man anta att åtminstone de 35 procent som är mellan 13

Tabell I Jämförelse av Unga KRIS-deltagarna och Krami Malmögruppen

Grupp/ problemomr	Ålder	Kön	Sysselsättning	Antal åtal	Alkohol Droger
Unga KRIS	18–25 år: 65 %, 13–17 år: 35 %	Män: 80 % Kvinnor:20 %	Inga uppgifter om studier/ arbete Fängelse/behandling 30 %	Kriminell proble- matik: 65 %	Drogproblematik (inte specificerat): 45 %
Krami Malmö	22 år	Män: 100 %	Arbetslösa 60 % , Studier 20 % , Fängelse/ behandling 15 %	Egendoms-brott: 80 %, Våldsbrott: 71 %, Narkotikabrott: 50 %	Amfetamin och canna- bis men också alkohol: 30 %

och 17 år gick i skolan och att även några i den äldre åldersgruppen gjorde så. Resten var förmodligen arbetslösa, men detta går inte att utläsa från statistiken. Jag finner, trots de skillnader som är mellan grupperna, att jag kan använda delar av de uppgifter jag har om samhällskostnader för Krami Malmö-gruppen för resonerande jämförelser. När jag gör så kommer jag att kommentera detta särskilt.

RESULTAT

Resultatet av statistikundersökningen

Den totala samhällskostnaden i genomsnitt per person året innan personen kom till Unga KRIS är 424 897 kronor, och den totala samhällskostnaden i genomsnitt per person efter personen kom till Unga KRIS är 138 538 kronor. Ingen av ungdomarna var i arbete när de gick med i Unga KRIS men efter Unga KRIS var 25 procent i arbete, vilket ger en samhällsekonomisk produktionsvinst på 122 467 kronor i genomsnitt per person. Men både kostnader och intäkter varierar mycket mellan olika personer. En person som är i arbete genererar en produktionsvinst på 336 000 kronor per år. En person som varit på ett LVU-hem året innan genererar en samhällsekonomisk kostnad på 1 500 000 kronor.

I en samhällsekonomisk analys av Unga KRIS behöver man beräkna skillnaden mellan året innan ungdomarna gick med i Unga KRIS med året efter de gick med. Dessutom behöver man räkna ut en eventuell vinst av en ökad produktion tack vare att en hel del av ungdomarna kommer i arbete (se metodkapitlet för närmare beskrivning av tillvägagångssättet).

Om vi, som jag antydde ovan, försöker jämföra resultatet med samhällsekonomiska kostnader för den grupp i Kramistudien som åldersmässigt mest liknar Unga KRIS-gruppen, dvs. Krami Malmö, så ser vi att samhällskostnaderna är mycket högre för deltagaren i Unga KRIS. Det tyder på att Unga KRIS-gruppen har en allvarligare problemsituation, vilket också framgår av jämförelsen mellan de båda grupperna när det gäller frekvens och typ av brott. Den samhällsekonomiska kostnaden för Kramideltagarna i Malmö var i genomsnitt 103 000 kronor. Kostnaden ska jämföras med den kostnad som räknats fram för Unga KRIS, nämligen knappt 425 000 kronor. Den samhällsekonomiska kostnaden för en deltagare i Krami Malmö var efter Kramiprogrammet 108 000 kronor, alltså något högre än innan, att jämföras med kostnaden för en Unga KRIS-deltagare som var cirka 138 000 kronor. Dessa två eftervärden ligger alltså ganska nära varandra, vilket kan tyda på att en lyckad rehabilitering sätter spår i lägre samhällskostnader. Då ska vi också komma ihåg att den samhällsekonomiska beräkningen inte innefattar kostnader som är förbundna med brotten.

Den viktigaste frågan är vad som händer efter Unga KRIS, dvs. om ungdomarna fortsätter att

hålla sig ifrån kriminalitet och missbruk. Som nämnts på flera ställen ovan så verkar det som om majoriteten av ungdomarna som begår brott i tonåren slutar med detta när det passerar 20. Men man framhåller att för de som begår grövre brott, som våldsbrott, misshandelsbrott och narkotikabrott, fortsätter den kriminella banan. Det är också tydligt att för ungdomar med en allvarligare bakgrundsproblematik så ökar risken för återfall i brott. Med tanke på beskrivningen av Unga KRIS-deltagarnas problembild kan det vara så att många av dessa ungdomar tillhör kategorin som fortsätter att begå brott, och att dessa brott blir allt grövre. Om man rehabiliterar dessa ungdomar blir alltså den samhällsekonomiska vinsten, eller egentligen besparingen jämfört med tidigare och förväntad utveckling, mycket stor.

Vi behöver titta på ytterligare en faktor för att kunna genomföra en samhällsekonomisk analys och det är inkomstsidan i den samhällsekonomiska analysen. Intäkterna, tillsammans med de lägre samhällskostnaderna, är vanligtvis den samhällsekonomiska kalkylens största vinst.

Från den statistiska bearbetningen ovan ser vi att ungefär en fjärdedel av deltagarna var i arbete eller praktik efter Unga KRIS-kontakten, och att ytterligare en fjärdedel var tillbaka i studier. Om vi antar att också de som är i utbildning kommer i arbete efter ett par år så kan vi räkna att 50 procent av de som varit i kontakt med Unga KRIS kommer i arbete. För att inte överskatta den samhällsekonomiska vinsten av ökad produktivitet antar vi att deltagarna får ett arbete motsvarande en lön på 20 000 kronor per person och månad exklusive sociala avgifter. Det ger följande beräkning av årligt produktionsvärde:

$20\,000 \text{ kronor} \times 12 \text{ månader} \times 1,4 \text{ (de sociala avgifterna)} = 336\,000 \text{ kronor}$

Om vi istället räknar med en produktionsförlust av varje person som står utanför arbetsmarknaden blir produktionsförlusten lika stor, dvs. 336 000 kronor per år för varje person som står utanför arbetsmarknaden.

Den samhällsekonomiska kalkylen

Jag kommer att göra flera samhällsekonomiska kalkyler med hjälp av det statistiska underlaget jag har tillgång till. Den första kalkylen gör jag helt och hållet utifrån det statistiska underlaget som finns tillgängligt.

Tabell 2: Det samhällsekonomiska värdet av en rehabiliterad Unga KRIS-deltagare:

	Kostnadsförändring Minskade kostn (+) Ökade kostn (-)	Produktionsförändring Ökad produktion (+) Minskad produkt. (-)	Summa vinst (+) Summa förlust (-)
En deltagare i Unga KRIS i genomsnitt	+2 541 000 kr	+ 1 132 000 kr	+3 673 000 kr
En Unga KRIS-deltagare som får arbete	+2 541 000 kr	+ 3 106 000 kr	+ 5 647 000 kr
En Unga KRIS-deltagare som inte får arbete	+2 541 000 kr	+/- 0	+2 541 000 kr

Som vi kan se ovan så blir den samhällsekonomiska vinsten per lyckad rehabilitering genom Unga KRIS 3 673 000 kronor. För en som rehabiliteras och direkt lyckas få ett arbete blir den samhällsekonomiska vinsten 5 647 000 kronor. För en som rehabiliteras genom Unga KRIS men som inte direkt lyckas få arbete blir den samhällsekonomiska vinsten ändå 2 541 000 kronor, p.g.a. lägre samhällskostnader. Den samhällsekonomiska vinsten är en jämförelse av de kostnader som personen ådrog samhället före Unga KRIS jämfört med de kostnader som uppstår efter, dvs. både kostnadsminskningar och ökad produktion (arbete) betraktas som vinster. Att en person som tidigare inte varit i arbete inte heller får ett arbete efter Unga KRIS blir ingen ytterligare kostnad för samhället. Däremot kan man säga att samhället går miste om produktionsintäkter på 3 106 000 kronor för varje person som står utanför arbetsmarknaden.

Vi kan försöka oss på en beräkning av den totala vinsten för alla de ungdomar som fått riktad hjälp genom Unga KRIS. Enligt den egna statistiken fick 595 personer hjälp genom organisationen under projektperioden 2007–2009. Den totala samhällsekonomiska vinsten för samhället blir då 2 185 435 000 kronor.

Detta utgör alltså ett mått på hur mycket samhället sparar jämfört med om situationen skulle förbli som den var året eller åren före Unga KRIS. Många kan invända att kostnadsförändringarna är för

stora mellan perioden före Unga KRIS och perioden i Unga KRIS, och att perioderna före och efter inte är jämförbara. I materialet finns inte heller specifika uppgifter om vilka eventuella andra samhällsinsatser som var aktuella under tiden i Unga KRIS. Jag har antagit att personerna hade försörjningsstöd antingen som hemmaboende ungdom eller som ensamstående vuxen. Jag har antagit att ålderskategorin 13–17 år varit hemmaboende och att den äldre ålderskategorin 18–23 varit ensamstående vuxna som haft försörjningsstöd.

Som jämförelse kan vi nu använda de genomsnittliga kostnader som beräknades vid Kramistudien. Då skulle den samhällsekonomiska beräkningen få följande utseende:

Tabell 3: Det samhällsekonomiska resultatet baserat på data från Krami Malmö

	Kostnadsförändring Minskade kostn (+) Ökade kostn (-)	Produktionsförändring Ökad produktion (+) Minskad produkt. (-)	Summa vinst (+) Summa förlust (-)
En Unga KRIS-deltagare som får arbete, beräknat enligt samma kostnader som för Krami Malmö	+2 074 000 kr	+3 106 000 kr	+5 180 000 kr
En Unga KRIS-deltagare som inte får arbete, beräknat enligt samma modell som för Krami Malmö	+2 074 000 kr	0 kr	+ 2 074 000 kr

Man kan se att den samhällsekonomiska vinsten för en deltagare som får arbete fortfarande blir hög men att kostnadsminskningarna blir något lägre. Det är intressant att konstatera att de samhällsekonomiska kostnaderna blir så pass lika. Om man jämför problemsituationen för deltagaren i Unga KRIS med problemsituationen för deltagaren i Krami Malmö hade så tycks deltagaren i Unga KRIS visa en allvarigare

och mer komplex bild, vilket skulle kunna medföra en större samhällsekonomisk vinst. I resultatet kan vi också se att värdet av den samhällsekonomiska kostnadsbesparingen är högre för Unga KRIS.

Här bör vi också resonera lite om att några av de här ungdomarna på egen hand kunnat ta sig ifrån kriminalitet, droger och annan social problematik. Men vi vet inte hur många de är. Om andelen ungdomar är lika stor som andelen ungdomar med drogmissbruk som själva tar sig ur missbruket skulle andelen vara 30 procent, dvs. att 30 procent av Unga KRIS ungdomar på egen hand skulle ta sig ur sin situation. 30 procent av ungdomarna motsvarar cirka 175 ungdomar. Av den grupp ovan som antas få arbete bör man då räkna bort 175 ungdomar som på egen hand lyckas.

Om vi istället resonerar utifrån återfallsfrekvensen vet vi att i genomsnitt 37 procent av de ungdomar som lagförs för brott återfaller. Då skulle vi kunna göra en samhällsekonomisk beräkning på att 37 procent återfaller och får samhällskostnader i storleksordningen minst som de var innan Unga KRIS. Vi kan också göra en samhällsekonomisk beräkning på att 30 procent tar sig ur brottsbanan på egen hand. Därefter jämför vi resultatet med det framräknade resultatet för Unga KRIS ovan. Den här beräkningen görs för att kunna resonera om sannolikheten och hållbarheten i de framräknade resultaten.

Tabell 4: Det samhällsekonomiska resultatet om vi inte gör något

	Kostnadsförändring Minskade kostn (+) Ökade kostn (-)	Produktionsförändring Ökad produktion (+) Minskad produkt. (-)	Summa vinst (+) Summa förlust (-)
37 % återfaller i brott = 220 personer	-791 560 000 kr (3 598 000 kr * 220)	-683 320 000 kr (3 106 000 kr * 220)	-1 474 880 000 kr
30 % tar sig på egen hand ur kriminalitet och missbruk = 175 personer	+ 629 650 000 kr (3 598 000 kr * 175)	+543 550 000 kr (3 106 000 kr * 175)	+1 173 200 000 kr

I ett scenario där 37 procent återfaller i brott och 30 procent tar sig ur kriminalitet och missbruk blir den samhällsekonomiska förlusten 301 680 000 kronor.

Det är den här samhällsekonomiska förlusten som ska jämföras med den framräknade samhällsekonomiska vinsten på 2 185 435 000 kronor. Vi skulle kunna säga att skillnaden mellan dessa värden, dvs. 2 487 115 000 kronor, är ett mått på värdet av Unga KRIS arbete med att hjälpa 595 ungdomar ur kriminalitet och förhindra återfall i brott och missbruk. Ovanstående beräkning utifrån återfallsrisk och s.k. självläkning kan sägas vara ett mått på att inte göra något, och det är detta vi jämför med hur situationen ser ut efter Unga KRIS.

Typfall och samhällsekonomiskt resultat

Jag kommer nedan att redovisa några typfall för att ge en mer fullständig bild av hur enskilda personers problemsituation kopplat till samhällskostnader kan se ut. Det bör påpekas att typfallen är konstruerade utifrån verkliga fall men omgjorda och anonymiserade.

Typfall 1

Jag börjar med en kvinna i den yngre åldersgruppen från en mellanstor stad. I statistiken beskrevs hon ha allvarliga sociala problem samt problem med kriminalitet och droger. Hon hade en stökig skolsituation och kom från ett dysfunktionellt hem. Skolan hade agerat många gånger p.g.a. ett tungt missbruk och till slut skickades hon till ett behandlingshem där hon vistades ett år innan hon kom till Unga KRIS.

Av beskrivningen framgår det att skolsituationen hade varit stökig och att många olika instanser varit inblandade under hennes skolgång. Trots detta eskalerade hennes problem med missbruk och kriminalitet. För att beräkna dessa kostnader har jag tagit hjälp av tidigare beräkningar och de prislistor som jag redovisat ovan för generella åtgärder och riktade åtgärder.

Tabell 5A: Typfall 1, före Unga KRIS

	Skolgång	Övriga samhällskostnader	Behandling	Totalt innan Unga KRIS
Kvinna 13–17 år	65 000 kr Kostnaden består av kostnader för extra personal, kurator eller skol-sköterska.	7 000 kr Kostnaden beräknad efter SOU 2000:126. Se ovan.	1 200 000 kr Kostnaden är dygns-kostnaden för behandling på HVB-hem i ett år.	1 272 000 kr året före Unga KRIS. Vi utgår ifrån att hon inte missbrukat under tiden i behandlingshem.

Kvinnan kom direkt ifrån behandlingshemmet till Unga KRIS där hon var placerad i eftervård under ett år. Tiden i Unga KRIS gick väldigt bra och hon skötte skola och fick inga återfall. Hon har fortfarande kontakt med Unga KRIS, får sporadiskt stöd och deltar i gemensamma aktiviteter. Men efter att det regelbundna stödet från Unga KRIS upphört har det gått sämre i skolan. Hon har inte haft några återfall i missbruk sedan behandlingen.

Tabell 5B: Typfall 1 under tiden i Unga KRIS

	Skolgång	Övriga samhällskostnader	Behandling	Totalt i Unga KRIS
Kvinna 13–17 år	Inga kostnader	Inga kostnader	438 000 kr Kostnaden utgör kostnaden för eftervård på Unga KRIS med egen kontaktperson = 1 200 kr/dag	438 000 kr

Vi kan se att den samhällsekonomiska kostnaden har minskat från 1 272 000 kronor året före Unga KRIS till 438 000 kronor i Unga KRIS och efteråt. Om vi utgår ifrån att kvinnan fortsätter i skolan och inte får återfall i missbruk och kriminalitet kan vi se att den samhällsekonomiska vinsten blir 7 710 000 kronor.

Om kvinnan sedan får arbete och därmed bidrar till en produktionshöjning blir samhällets vinst ytterligare 3 306 000 kronor.

Typfall 2

Jag fortsätter typfallsredovisningen med en man, också han från den yngre åldersgruppen 13–17 år. Från Unga KRIS statistik kan man utläsa att han har haft sociala problem samt problem med kriminalitet och droger. Hans hemförhållanden har till och från varit struliga med ständiga bråk med mamman. P.g.a. omfattande missbruk och flera miss-handelsdomar blev han inskriven på ett LVU-hem där han var under ett år innan han kom till Unga KRIS.

Tabell 6 A: Typfall 2, före Unga KRIS

	Skolgång	Övriga samhällskostnader	Behandling	Totalt före Unga KRIS
Man 13–17 år	Inga kostnader	7 000 kr	1 500 000 kr Kostnaden för ett dygn i LVU är 4 100 kr.	1 507 000 kr

Han kom direkt från LVU-hemmet till Unga KRIS där han skrevs in för eftervård under ett år. Han hade en egen kontaktperson och han har hållit sig ifrån missbruk och kriminalitet. Han kommer fortfarande ibland till Unga KRIS för stöd, eftersom bråken med mamman fortsätter.

Tabell 6B: Typfall 2, under tiden i Unga KRIS

	Skolgång	Övriga samhällskostnader	Behandling	Totalt i Unga KRIS
Man 13–17 år	Inga kostnader	Inga kostnader	438 000 kr Kostnaden utgör kostnaden för eftervård på Unga KRIS med egen kontaktperson = 1 200 kr/dag.	438 000 kr

Om vi skulle beräkna en samhällsekonomisk vinst på honom skulle den vara 9 882 000 kronor.

Typfall 3

Det tredje typfallet gäller en kvinna i åldern 18–25 år. Hon kom direkt från en missbruksbehandling på en annan ort. Innan behandlingen hade hon ett tungt heroinmissbruk med start i de tidiga tonåren. Av statistiken framgår att hon hade stora sociala problem och en drogrelaterad kriminalitet. De sociala myndigheterna blev tidigt inkopplade och hon blev omhändertagen och placerad i familjehem.

Tabell 7A: Typfall 3, före Unga KRIS

	Skolgång Externt program Familjehem etc.	Övriga samhälls- kostnader	Behandling	Totalt före Unga KRIS
Kvinna 18–25 år	150 000 kr Förmodli- gen för lågt räknat.	7 000 kr	1 200 000 kr Kostnaden för ett dygn i behand- lingshem är 3 400 kr.	1 357 000 kr

Kvinnan kom direkt till Unga KRIS från sin hemstad. På Unga KRIS var hon placerad för eftervård inklusive praktik och arbetsträning. Hon gick tidigt med i Unga KRIS-rådet och deltog i workshoppar. Nu har hon flyttat till en annan stad där hon arbetar och har fått ordning på sitt liv. Hon säger själv att hon aldrig skulle ha klarat av drogfriheten utan Unga KRIS och Anonyma narkomaner (NA).

Tabell 7B: Typfall 3, under tiden i Unga KRIS

	Skolgång	Övriga samhälls- kostnader	Behand- ling	Totalt i Unga KRIS
Kvinna 18–25 år	Inga kost- nader	Inga kost- nader	216 000 kr Kostna- den utgör kostna- den för placering på Unga KRIS med egen kontakt- person.	216 000 kr

Efter Unga KRIS, som hon nu har lämnat, har hon haft anställning på öppna arbetsmarknaden, vilket genererar

en ytterligare produktionsvinst om 336 000 kronor per år eller 3 106 000 kronor i ett samhällsekonomiskt perspektiv. Den samhällsekonomiska vinsten bli 10 547 000 kronor plus en samhällsekonomisk produktionsvinst om 3 106 000 kronor.

Typfall 4

Nästa typfall handlar om en ung kille från åldersgruppen 18–25 år. Också han hade stora problem med drogrelaterad kriminalitet och kom direkt från ett ungdomshem till Unga KRIS. Han hade en trasslig bakgrund med kontaktperson, öppenvårdsinsatser och slutligen en lång vistelse på ett LVU-hem.

Tabell 8A: Typfall 4, före Unga KRIS

	Skolgång Externt program Familje- hem etc	Övriga samhälls- kostnader	Behand- ling	Totalt före Unga KRIS
Man 18–25 år	150 000 kr Förmod- ligen för lågt räknat.	7 000 kr	1 750 000 kr Kostna- den för ett dygn i LVU-hem.	1 907 000 kr

I Unga KRIS var han placerad för att också göra sin praktik. Efter Unga KRIS har han fått återfall och varit inskriven i en annan lokalorganisation där han fick ett nytt återfall.

Tabell 8B: Typfall 4, under tiden i Unga KRIS

	Skolgång	Övriga samhällskostnader	Behandling	Totalt i Unga KRIS
Man 18–25 år	Inga kostnader	Inga kostnader	216 000 kr Kostnaden utgör kostnaden för placering på Unga KRIS med egen kontaktperson.	216 000 kr
Som ovan Alternativ beräkning efter Unga KRIS	267 000 kr Räknat på kostnaderna för en deltagare i Krami Malmö som avslutat programmet i förtid.	Ingår i 267 000 kr	1 750 000 kr Vistelse på LVU-hem i 1 år.	2 017 000 kr

Här kan man förmoda att återfallen genererat kostnader utöver vad vi kan fånga med hjälp av statistiken och med hjälp av intervjuer. Om vi då istället utgår ifrån de kostnader som en deltagare som slutade på Krami Malmö i förtid genererade, 732 kronor per dag, så blir den samhällsekonomiska förlusten 1 907 000 kronor – (216 000 kronor +2 017 000 kr) = 326 000 kronor. Om vi gör en samhällsekonomisk beräkning på detta blir den samhällsekonomiska förlusten i ett femtonårsperspektiv 3 013 000 kronor.

DISKUSSION

Jag har nu genomfört en samhällsekonomisk analys av Unga KRIS som dels bygger på Unga KRIS statistik, dels kompletterats med intervjuer för att få fram typfall. Vi kan konstatera att varje hjälpt ungdom i Unga KRIS genererar en samhällsekonomisk vinst på 3 673 000 kronor i genomsnitt. Vi har också konstaterat att det samhällsekonomiska resultatet kan variera mycket: En Unga KRIS-medlem som tar kontroll över sitt liv, slutar med kriminalitet och missbruk och börjar arbeta genererar en samhällsekonomisk vinst på 5 647 000 kronor. Om tiden i Unga KRIS leder tillbaka till missbruk och kriminalitet blir den samhällsekonomiska förlusten istället 3 013 000 kronor.

Men detta bör enbart betraktas som räkneexempel. Det största problemet med den här samhällsekonomiska beräkningen är dels att statistiken i några avseenden är bristfällig, dels (och viktigare) att vi inte vet så mycket om den långsiktiga utvecklingen för ungdomarna, dvs. hur situationen utvecklades efter Unga KRIS. Detta är alltså det största problemet, vilket gör att vi både kan underskatta och överskatta det samhällsekonomiska resultatet. Vi är också beroende av att den beskrivning som finns om varje enskild person är korrekt och fullständig. Samtidigt vet vi att den inte är det, och att det helt saknas uppgifter om förhållandena både före och efter Unga KRIS för ett antal personer. För att kunna vara säkra på resultatet hade vi varit tvungna att ha personnummer och leta i register och journaler på individnivå, vilket kräver forskningsetisk prövning.

Jag har även resonerat om vad eventuell självläkning skulle kunna betyda för det samhällsekonomiska resultatet. Forskningen säger att en majoritet av de ungdomar som lever ett liv med droger och grov kriminalitet självmant slutar med detta när de passerar 20 år (Moffitt 1993). Men man påpekar att tidigt debuterande, återkommande och omfattande brottslighet inklusive våldsbrottslighet förmodligen kräver att hjälp sätts in utifrån. De ungdomar som går med i Unga KRIS har i många fall en grövre brottslighet, och behöver hjälp. Samtidigt skulle säkerligen några av ungdomarna ta sig ur brottslighet självmant. Jag har gjort en beräkning av de samhällsekonomiska vinsterna och förlusterna även av det här scenariot, för att få fram det verkliga värdet av Unga KRIS arbete. Utifrån beräknade återfall i storleksordningen 37 procent, dvs. 220 individer, och beräknad självläkning på 30 procent, dvs. 175 individer, finner vi att

den samhällsekonomiska förlusten skulle vara 301 680 000 kronor. Detta är med andra ord ett mått på samhällets kostnad för att inte ingripa och göra något åt denna grupp. För att gå från resonemang och antaganden till en större visshet, skulle vi behövt tillgång till data om varje person i ett längre perspektiv både före och efter Unga KRIS. En sådan utvärdering skulle kunna ha en kvasiexperimentell uppläggning med en undersökningsgrupp och en jämförelsegrupp, kompletterad med en kvalitativ studie om vilka förändringar Unga KRIS-deltagandet har lett till på sikt.

Om man nu går vidare till att resonera om vilka vinster varje investerad krona från Arvsfonden ger, så vill jag använda de totala bidragen som Unga KRIS har fått, totalt drygt 25 miljoner. Om man jämför detta med den samhällsekonomiska vinsten som arbetet i Unga KRIS gett för de 595 personer som blivit hjälpta genom organisationen, så ger detta en vinst per investerad krona på osannolika 85 kronor (2 185 435 000 kronor/25 775 000 kronor). Man bör här påpeka att antalet hjälpta personer kan vara högre, eftersom det förmodligen tillkommit ett antal personer efter den 1 januari 2010. Men dessa ingår inte i min studie. Detta är mycket högre än det som räknades fram för Kramistudien, där tillbakabetalningen per investerad krona var i genomsnitt 15 kronor (Jess, 2005; Nyström, Jess och Soydan, 2001). Den ligger emellertid betydligt lägre än vinsten per investerad krona för Lugna Gatan (Nilsson & Wadeskog, 2008), vilket troligen beror på att man här har räknat in kostnader för kriminalitet och droger. Man vet också sedan tidigare studier (Jess, 2005A; Jess, 2005B) att det samhällsekonomiska resultatet och följaktligen också vinsten per investerad krona blir högre ju tyngre belastad undersökningsgruppen är.

Detta är också fallet om vi jämför resultatet av den samhällsekonomiska utvärderingen av Unga KRIS med resultatet av Kramistudien. Då kan vi se att det samhällsekonomiska resultatet är något bättre för Unga KRIS. Förmodligen hänger detta samman med att deltagarna i Unga KRIS har en mycket grövre brottslighet bakom sig och då blir också den samhällsekonomiska vinsten av att rehabiliteras bort från kriminalitet högre.

Jag nämnde i metodkapitlet om samhällsekonomiska utvärderingar att en samhällsekonomisk utvärdering bör innehålla åtminstone två eller flera mått på sociala förändringar (Etzioni, 1998, 2003; Weiss, 1998).

Givetvis kan vi anta att deltagarna i Unga KRIS mår bättre efter att ha lämnat den brottsliga banan och fått ordning på sina liv, men för att kunna resonera om vilka förändringar som sker i deltagarnas liv bör vi göra det utifrån verkliga förändringar. Läger vi samman Philip Lalanders (2010) utvärdering om förändringarna i de enskilda deltagarnas liv till följd av kontakten med Unga KRIS, har vi underlag för att presentera en komplett samhällsekonomisk utvärdering. Detta görs emellertid inte i den här utvärderingen.

Det är också svårt att resonera om vilka omfördelningar som skett mellan olika kostnadsbärare. I det här fallet har ju Arvsfonden bidragit med hela investeringskostnaden som annars ligger på kommunen, landstinget eller staten. Men det är uppenbart att om en rehabiliterad ung krisare har haft en längre fängelsevistelse eller behandlingshemsvistelse strax innan, så blir staten respektive kommunen av med dessa kostnader. Emellertid kan det vara så att det tillkommer kostnader för försörjningsstöd som då faller på kommunen. Den här omfördelningen av kostnader blir tydligare om vi hade haft möjlighet att granska register och journaler per individ under en längre tid.

Sammanfattningsvis kan vi säga, trots osäkerheten i statistiken, att vi får en relativt hög samhällsekonomisk vinst per deltagare, men att vinsten inte på något sätt är osannolikt hög jämfört med annan forskning och andra studier. En allvarlig problemsituation före Unga KRIS leder till höga samhällskostnader, som i sin tur leder till högre samhällsekonomiska vinster när problemen upphör. Vi vet också att en samhällsekonomisk kalkyl inte innehåller kostnader som uppstår till följd av missbruk och kriminalitet på den svarta marknaden, i form av köp av droger och stulna varor för att finansiera missbruket. Om vi tog med de här kostnaderna i den samhällsekonomiska kalkylen, skulle de öka de samhällsekonomiska kostnaderna ytterligare.

Resultatet speglar vinsten om deltagarna fortsätter att hålla sig ifrån kriminalitet och missbruk. Varje dag ungdomarna håller sig borta från kriminalitet och droger innebär en samhällsekonomisk vinst.

REFERENSER:

- Antonovsky, A. (1987): *Unraveling the mystery of health: how people manage stress and stay well*. San Fransisco: Jossey-Bass.
- Antonovsky, A. (1991). *Hälsans mysterium*. Stockholm: Natur och Kultur.
- Bohm, P. (1986). *Samhällsekonomisk effektivitet*. Stockholm: SNS Förlag.
- Brå (2003): *KRIS*. En kartläggning av föreningen Kriminellas revansch i samhället.
- Cheng, HC, Siu, AMH, Leung, MCM (2006): Prosocial involvement as positive youth development construct: Conceptual bases and implications for curriculum development. *International Journal of Adolescent medicine and health*, 18:3, pp 393–400.
- Danielsson, M., Fors, A. & Freij, I. (2009): *Behandlingsprogrammet Brott-Brytet*. Utvärdering av återfall i ny brottslighet för programdeltagare för åren 2003–2006. Norrköping: Kriminalvårdens utvecklingsenhet.
- Ds 1992:46 (1992). *Statliga bidrag – motiv, kostnader, effekter?* Stockholm: Finansdepartementet, ESO-rapport.
- Ekbom, T., Engström, G., Göransson, B. (2010): *Människan, brottet, följderna: kriminalitet och kriminalvård i Sverige*. Stockholm: Natur & Kultur.
- Estrada, F. (1999): *Ungdomsbrottslighet som samhällsproblem*. Utveckling, uppmärksamhet, reaktion. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
- Etzioni, A. (1988). *The Moral Dimension*. Toward a New Economics. New York: Collier Macmillan.
- Etzioni, A. (2003). Toward a New Socio-Economic Paradigm. *Socio-Economic Review*, 1:1, 105–118.
- Forsberg, E. & Starrin, B. (1997): *Frigörande makt – empowerment som modell i skola, omsorg och arbetsliv*. Stockholm: Gothia AB.
- French, MT (1995): Economic evaluation of drug abuse treatment programs: Methodology and findings, *American Journal of Drug and Alcohol Abuse*, 21, 111–135.
- Goldweber, A., Broidy, L.M., Cauffman, E. (2009): Interdisciplinary perspectives on persistent Female Offending: A review of Theory and Research. I Savage, J. (ed.): *The Development of Persistent Criminality*. Oxford: OSI.
- Gramlich, EM (1992): *A Guide to Benefit-Cost Analysis*, Englewood Cliffs: Prentice Hall.
- Granath, S. (2007): *Rättsliga reaktioner på ungdomsbrott 1980–2005*. Påföljdsval, uppsåtsbedömningar och kriminalpolitik. Stockholm: Kriminologiska institutionen.
- Heule, C. (2005): *Anstalt och empowerment*. Tre försök till bättre frigivning. Norrköping: Kriminalvårdsstyrelsen. Rapport 12.
- Hultkrantz, L. & Nilsson, J-E (2005): *Samhällsekonomisk analys*. Stockholm: SNS.förlag.
- Jess, K., Westerlund, S. (1998). *Kostnads-/effektanalys som metod för utvärdering av behandlingsresultat*, Stockholm: Beroendecentrum Nord.
- Jess, K. (2005A): *Att räkna med nytta-samhällsekonomisk utvärdering av socialt arbete*. Akademisk avhandling. Institutionen för socialt arbete. Stockholms universitet.
- Jess, K. (2005B): Socioeconomic evaluation of a correctional programme in Sweden – long-term effects. *European Journal of social work*. 2005.
- Lalander, P. (2010): *Ung kriminell eller bara annorlunda bakgrund?* Gemenskap, identitetsutveckling och integration inom Unga KRIS. Stockholm: Allmänna Arvsfonden.
- Lipsey, M.W. & Wilson, D.B. (1998): Effective intervention for serious juvenile offenders. Ingår i Loeber, R. & Farrington, D.P. (red.): *Serious & violent juvenile offenders*. Risk factors and successful

- interventions. London: Sage.
- Loeber, R., & Farrington, D.B. (1998): Conclusions and way forward. Ingår i Loeber, R. & Farrington, D.P. (red.): *Serious & violent juvenile offenders*. Risk factors and successful interventions. London: Sage.
- Långström, N. (2003): *Att bedöma risk för återfall bland antisociala unga*. En kunskapsöversikt. Stockholm: Statens institutionsstyrelse.
- Moffitt, T.E. (1993): Adolescence-limited and life-course-persistent antisocial behaviour: a developmental taxonomy. *Psychological Review*, 100, s 674–701.
- Nilsson, A. (2002): *Fånge i marginalen*. Uppväxtvillkor, levnadsförhållanden och återfall i brott bland fångar. Stockholm: Akademisk avhandling. Kriminologiska institutionen.
- Nilsson, I. & Lundmark Nilsson, E. (2008): *1+1=3* Utvärdering av ITOK-projektet ur ett socioekonomiskt perspektiv och ur ett samverkansperspektiv.
- Nilsson, I. & Wadeskog, A. (2008): *Ingenting hände ...* Socioekonomiskt bokslut för Lugna Gatan. Stockholm: SEEAB.
- Pagani, L.S. (2009): The Influence of Family Context on the Development and Persistence of Antisocial behaviour. I Savage, J. (ed.): *The Development of Persistent Criminality*. Oxford: OSI.
- Plotnick, RD (1994): Applying Benefit-Cost analysis to substance use prevention programs, *International Journal of the Addictions*, 29, 339–359.
- Puhakka, O. (2001): *Den våldsrelaterade ungdomskriminaliteten i Stockholm*. Åtgärder och insatser. Stockholm: FoU-rapport.
- Pålsson Syll, L. (1998). *De ekonomiska teoriernas historia*, Lund: Studentlitteratur
- Raeburn, J. & Rootman, I. (1998): *People-centred health promotion*. Chichester: Wiley.
- Rydén-Lodi, B. (2007): *Unga KRIS*. Utvärdering av ett projekt för att utveckla regionala KRIS-råd och få igång lokala föreningar över hela landet. Stockholm: Allmänna Arvsfonden.
- Sarnecki, J. (1996): *Kriminalitet, missbruk och andra former av avvikande beteende ur ett multiproblemperspektiv*. Stockholm: Folkhälsoinstitutet.
- Sarnecki, J. (2001): *Delinquent networks: Youth Co-offending in Stockholm*. Cambridge University Press.
- Savage, J. (2009): Understanding Persistent Offending: Linking Developmental Psychology with Research on the Criminal. I Savage, J. (ed.): *The Development of Persistent Criminality*. Oxford: OSI.
- Socialstyrelsen (2004): *Tänk långsiktigt!* En samhällsekonomisk modell för prioriteringar som påverkar barns psykiska hälsa .
- Socialstyrelsen (2006): *Det lönar sig – ekonomiska effekter av verksamheter med personligt ombud*. Stockholm:
- SOU 2000:126 (2000): *Vägvalet*. Den narkotikapolitiska utmaningen. Slutbetänkande av Narkotikakommissionen. Stockholm: Socialdepartementet.
- Thomas, J.J. (1992): *Informal Economic Activity*. London: LSE Handbooks in Economics.
- Zaff, J.F., Malanchuk, O., Michelsen, E., Eccles, J. (2003): *Promoting positive citizenship: Priming youth for action*. Circle: 5 pp 1–41.
- Weiss, C.H. (1998): *Evaluation. Methods for studying Programs and Policies*. Second Edition. Upper Saddle River, N.J. : Prentice Hall, cop.

